

Groningse Parel

LEVENDE GESCHIEDENIS IN BOURTANGE

Er zijn van die plaatsjes, zelfs in Nederland, waarin je denkt dat je aan het einde van de wereld terechtgekomen bent. Het Groningse Bourtange is zo’n plaatsje. Het ligt aangeplakt tegen de Duitse grens, op bijna een uur rijden van de stad Groningen. Een aantal jaar geleden nog was dit een verlaten stukje Nederland, gedoemd om op te lossen in de vergetelheid. Maar wie zich vandaag de dag de moeite getroost om Bourtange te bezoeken, wacht een grote verrassing.

Wat is het mooiste plekje van de provincie Groningen? Is dat het centrum rond de Martinitoren of het chique Haren? Het hangt natuurlijk van voorkeur en smaak af, maar geïsoleerd zuidoost Groningen herbergt een schilderachtig stukje Nederland dat naar de titel kan dingen: het vestingplaatsje Bourtange. Zelfs op deze vrieskoude dag lonkt Bourtange uitnodigend, de zwarte schapen op de buitenste wallen ontvangen ons met een stoïcijnse blik – niet gehinderd door de temperaturen onder nul. Al wandelend naar de toegangspoort raken we even het spoor bijster, want we lopen in de punten van de ster die één van de vestingwallen vormt en hebben dus een paar keer het gevoel dat we eerder van de bebouwing af lopen dan ernaartoe. Het lijkt of we iedere stap een beetje verder verwijderd raken van de 21ste eeuw en tegen de tijd dat we door de poort doorlopen die ons binnen de hoge verdedigingswallen brengt, wanen we ons in de 18e eeuw. Waar de wallen vroeger bescherming boden tegen de militaire vijand, lijken ze nu beschutting te bieden tegen het

Waar de hoge
wallen vroeger
bescherming
boden tegen de
vijand, lijken ze
het plaatsje nu te
behoeden voor het
jachtige heden

jachtige heden. De kanonnen lijken dreigend op de bastions de wacht te houden om enig naderend modernisme met zware kogels de das om te doen. De toegangspoort gaat over in het pittoreske Batterijenstraatje met aan de linkerhand een moestuin en de synagoge die herinnert aan het joodse verleden van de provincie Groningen.

BRINKACHTIG PLEIN

Nog geen dertig meter waaiert het straatje uit tot een brinkachtig plein met oude, monumentale bomen en schilderachtige boerderijen die nu dienst doen als eetcafé of curiosawinkeltje. Achter een roedevenster zien we een klokkenmaker werken aan eeuwenoude koperen radertjes. De gemoe-

delijkheid straalt ervan af: van de huizen, van die ene bezoeker uit het zuiden des lands die op ontdekkingsreis door het noorden is, van de werklieden die rustig een groet roepen en van de serveerster in het etablissement waar een stevige bak koffie wordt geschonken. En dan zijn er de stille getuigen van het militaire verleden van deze vestingstad, zoals de kapiteinswoning, het kruutmagazijn en de barakken, die nu dienst doen als logementen voor toeristen die een paar dagen willen opgaan in deze nostalgische enclave. Sommigen willen zelfs meer dan dat, die willen het verleden weer echt tot leven wekken door eens in de zoveel jaar in vol ornaat een veldslag na te spelen die hier eeuwen geleden plaatsvond, zoals de Slag om Bourtange uit 1640: een soort soldaatje spelen waarbij de tinnen soldaatjes worden vervangen door mannen van vlees en bloed... Er zijn maar weinig plekken in Nederland die zich beter lenen voor dit bijzondere tijdverdrijf dan dit plaatsje.

DE PRINS EN DE SPANJAARDEN

Want hoe geïsoleerd en afgelegen Bourtange vandaag de dag ook ligt, ooit was deze plaats van groot belang voor onze geschiedenis. Zo vielen tijdens de Tachtigjarige Oorlog veel gebieden in Noord-Nederland om en om in handen van de Spanjaarden en in die van de Prins van Oranje. Het gebied was moeilijk begaanbaar en bestond vooral uit een moeras dat hier en daar werd onderbroken door een zandrug, oftewel een *tange*. In 1580 kwamen de stad Groningen en de noordelijke provincies opnieuw in Spaanse handen. Het was Willem van Oranje zelf die toen op de 'boerentange' een schans met vijf bastions liet aanleggen om zo de stad Groningen te bedwingen. De bouw van deze schans duurde overigens tot ver na de moord op Willem van Oranje in 1584. Pas in 1593 was de schans voltooid. Het binnenplein mat 45 Rijnlandse roeden, naar hedendaagse maatstaven 168,85 meter. In later eeuwen werd de vesting diverse malen uitgebreid en tussen 1645 en 1665 verrees de meeste bebouwing binnen de vestingmuren. Uit die tijd stamt ook het vijfhoekige pleintje dat zo doet denken aan een brinkdorp, de tien straatjes die het plein verbinden met de bastions en de *courtines*, en de smallere straatjes daartussen. Ook de enorme lindebomen op het plein zijn van die datum. In 1742 bereikte de vesting zijn grootste omvang. De vijfpuntige ster die de oorspronkelijke vesting vormde, was toen inmiddels versterkt met extra hoornwerken, ravelijnen en een *glacis*, een geleidelijk naar de vesting oplopend terrein. Door de eeuwen heen vormden de boeren

die in de omgeving van Bourtange woonden, eigenlijk de grootste bedreiging voor de vesting. Zij wilden van het onbegaanbare moeras weidegrond maken. Dijken werden doorgestoken en sloten werden gegraven en zo verdroogde de natuurlijke verdedigingslinie; het moeras. In 1851 had Bourtange zijn betekenis verloren en werd de vesting officieel opgeheven. Boeren en handelslieden namen de plek van de soldaten in. Bourtange kreeg zelfs een synagoge en die staat er vandaag de dag nog, als enige synagoge in de streek rond de Nederlands-Duitse grens die de vorige eeuw overleefd heeft. Bourtange leek halverwege de 20ste eeuw een zachte dood te sterven. De boeren vertrokken, winkels sloten hun deuren. En daarmee leek een uniek stukje tastbare Nederlandse geschiedenis verloren te gaan voor het nageslacht. Tot de gemeente Vlagtwedde besloot het dorp te reconstrueren. Daarbij werd uitgegaan van de situatie in 1742. Alles wat voor dat jaar was gebouwd en nog overeind stond, werd gereconstrueerd of gerestaureerd, zoals de kapiteinswoning uit 1661. Op het molenbastion verrees een nauwkeurige kopie van de vroeg 17e-eeuwse Standaardmolen die zo lang trots boven de vestingmuren uit had geprikt. Mensen vestigden zich weer binnen de muren en vormden langzaam maar zeker weer een gemeenschap. Er wordt weer gelachen en gehuild, geboren, getrouwd en gestorven in Bourtange, kortom, er wordt weer in gelééfd.

GEEN OPENLUCHTMUSEUM

Bourtange lijkt een openluchtmuseum maar dat is het niet, want in deze vesting wordt gewoon gewoond en gewerkt, getuige de klokkenmaker en de ruime stadsboerderij met vijf kamers midden in de vesting, die te koop staat voor 325.000 euro. Om verliefd op te worden, zeker voor mensen die het jachtige westen beu zijn en onthaasten tot kunst wensen te verheffen. Bourtange is weer een gastvrije, bezienswaardige plaats geworden, zelfs op deze koude winterdag. Als in de middag ineens de zon doorbreekt, laat de vesting zich in het gouden winterlicht op haar mooist zien. En het herstelplan is nog niet voltooid. Eén van de belangrijkste onderdelen van de vesting ontbreekt nog: De Natte Horizon – het moeras... Maar ook dáár wordt aan gewerkt, zodat het binnen afzienbare tijd in een nog aantrekkelijker omgeving zal komen te liggen, zeker voor toeristen. Bourtange kan zo met vertrouwen de 21ste-eeuw tegemoet zien en is weer een aantrekkelijke plek om in te wonen. Dat was het vier eeuwen geleden, dat is het nu, anno 2007. ■

